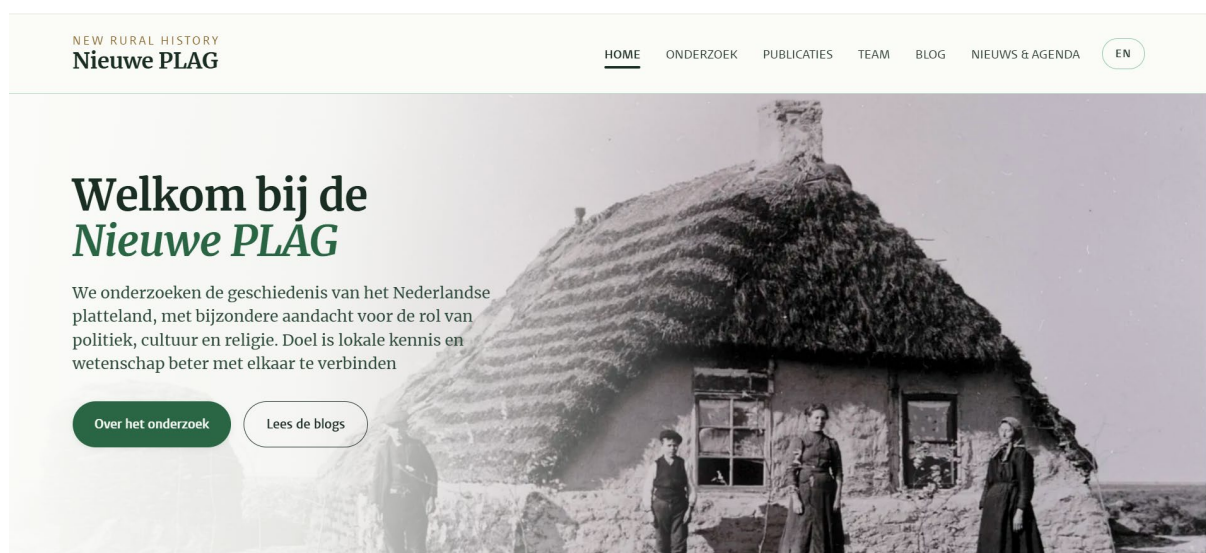

Een nieuwe plattelandsgeschiedenis?

Hans Mol

Op de *Historicidagen* van het KNHG te Leiden is op 28 augustus de ‘Nieuwe Plattelandsgeschiedenis’ in de schijnwerper geplaatst. Dat gebeurde in twee sessies. De eerste betrof een rondetafelgesprek over de perspectieven ervan, waarbij vijf experts aan het begin kort hun zegje konden doen om er dan verder met voorzitter Judith Pollmann (Leiden), elkaar en de zaal over van gedachten te wisselen. Dat waren Maïka de Keyzer uit Leuven, Anne Petterson uit Nijmegen, Hans Piena van het Openluchtmuseum te Arnhem, Arjan Nobel van de UvA en Hans Mol namens de VLG. In de tweede sessie, onder de titel ‘Luisteren naar de stemmen van onderop’, stond de aanpak van de *oral history* centraal, logischerwijs voor de naoorlogse periode. Naast Anne Petterson en Arjan Nobel deelde de Friese publiekshistorica Anne-Goaitske Breteler hierin haar ervaringen en inzichten met het publiek.

Figuur 1 Website Nieuwe PLAG

Voor sommige van onze leden zullen deze initiatieven misschien verrassend overkomen. Hoezo zou plattelandsgeschiedenis een nieuwe of te vernieuwen discipline zijn? Hebben we er onder de noemer van rurale geschiedenis al niet decennialang ervaring mee? Ja en nee, zo was de overweging van initiatiefneemster Judith Pollmann toen ze vorig jaar moest bedenken waar ze het geld van de haar toegekende Spinoza-premie op zou gaan inzetten. Zij stelde daarbij vast dat de academisch bedreven plattelandsgeschiedenis in Nederland zich vanouds bijna alleen richtte op de historie van de landbouw en het landschap. Dat die dan best aan hun trekken zijn gekomen is verder niet verkeerd. In haar optiek is het echter wel een probleem dat andere aspecten van het leven buiten de steden – met name op politiek, cultureel, kerkelijk en ook militair terrein – op

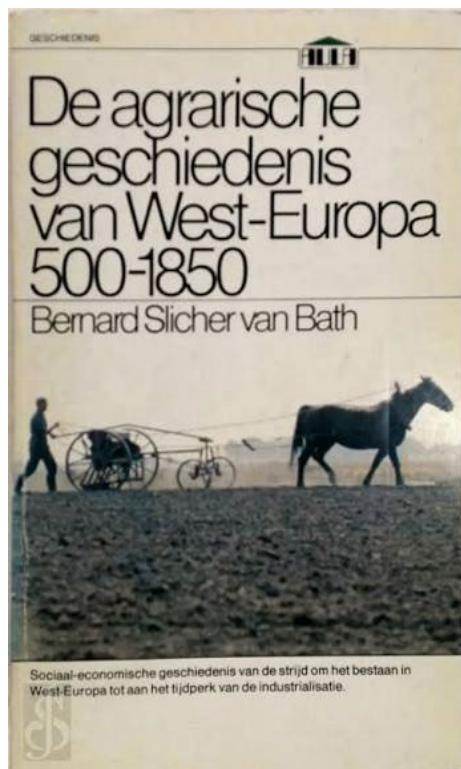

Figuur 2 Landschap bij Arnhem. Foto: Anton Schuurman

academisch niveau doorgaans minder goed uitgewerkt worden. Lokaal wordt er wel veel onderzoek naar gedaan maar doorgaans zonder bovenlokale vergelijkingen in tijd en ruimte. Daardoor lijkt het platteland er in het grotere verhaal van de Nederlandse geschiedenis tot dusver niet aan te pas te zijn gekomen. In de canon van de Nederlandse geschiedenis bijvoorbeeld vindt men wel een venster voor de Rotterdamse haven maar niet voor de ruilverkaveling, om maar eens wat te noemen. Om daar verandering in te brengen vormde Judith vorig jaar een onderzoeksgroep met de naam *Nieuwe PLAG*, die als doel heeft de plattelandsgeschiedenis te stimuleren met bijzondere aandacht voor haar politieke en culturele dimensies.

Leden van deze onderzoeksgroep gaan een website en een handboek ontwikkelen en nieuw onderzoek ondernemen om het platteland een zinvolle plek te geven in bredere nationale en internationale historiografische discussies. Bij het uitdenken van het plan stonden aanvankelijk vooral de lange-termijnontwikkelingen en de gevolgen van ingrijpende transitie in de vroegmoderne periode tussen 1500 en 1800 centraal. Zo werd al vrij snel een dissertatieonderzoek op touw gezet naar de lokale impact van de inbeslagname van kloosterland en andere kerkelijke goederen door de gewestelijke en stedelijke overheden ten tijde van de Opstand. Julius van der Poel is daarmee bezig. Maar inmiddels wordt toch ook de nieuwste tijd door leden van de onderzoeksgroep bestreken. Sinds kort is Anne Petterson in de twintigste-eeuwse ontwikkeling van een dorp in Zeeuws-Vlaanderen gedoken. Kortom, chronologisch is de ambitie tot 2000 gaan reiken.

De rurale aanpak

Na de aftrap kwam eerst **Maïka De Keyzer** aan bod. Zij benadrukte dat ze bij haar studie in België juist veel over de rurale samenleving had opgestoken uit de Nederlandse historiografie, in het bijzonder op het sociaaleconomische vlak. Dit aan de hand van Slicher van Bath, Ad van der Woude, Jan Bieleman en vele anderen.

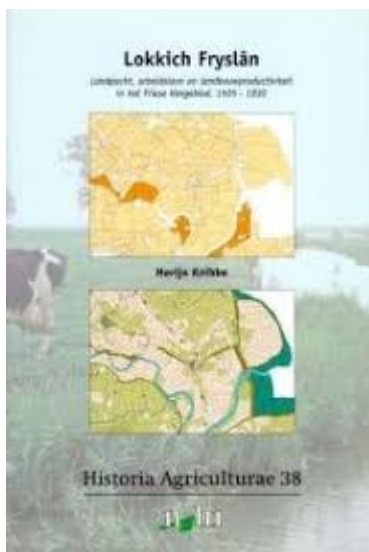
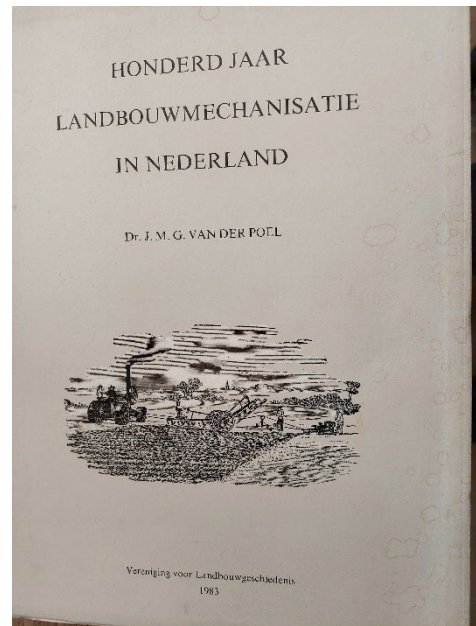
Ze onderstreepte dan wel dat ook aan de Vlaamse universiteiten de rurale specialisten nu verdwenen zijn en het platteland geen apart studievak meer vormt maar eerder een breed veld waarop ecologische, sociale en ook culturele vragen worden losgelaten, door onderzoekers voor verschillende tijdvakken. Daarbij blijkt dat die vaak nog veel moeten bijleren, al was het maar om een baljuw van een schout te kunnen onderscheiden. Anne Petterson borduurde daarop voort met de vaststelling dat men voor de contemporaine periode veel kan opsteken van de lokaal aanwezige expertise, door te luisteren naar de verhalen van blijvers en vertrekkers, uiteraard met oog voor ieders maatschappelijke positie. Want ja, er was vrijwel altijd sprake van grote verschillen op dit terrein. De

grootgrondbezitters, de kleine boeren en boerinnen, de landarbeiders en landarbeidsters, de dienstmeisjes en de winkeliers; allemaal met hun eigen visies en herinneringen.

Hans Piena pleitte vervolgens voor een hernieuwde studie van de materiële cultuur en het rurale erfgoed. Hij betreurde dat bij gebrek aan interesse van de kant van de overheid in Nederland qua beheer en ontwikkeling op dit gebied grote lacunes dreigen te ontstaan. Denk aan de teloorgang van de eens zo zorgvuldig opgezette Wageningse collectie landbouwwerktuigen, wegrottend in een oude groentekas en – blijkbaar juist nu – te koop aangeboden bij uitdragers. Publiekshistoricus Arjan Nobel, die zijn weg naar het platteland had gevonden via de studies van Arie van Deursen over *Graft* en het *Kopergeld van de Gouden Eeuw*, zei veel perspectief te zien in studies naar het beeld en het zelfbeeld van het platteland. In dat kader acht hij samenwerking met lokale historische verenigingen en erfgoedbeheerders van groot belang.

Hans Mol meldde blij te zijn met Judiths initiatief als stimulans tot heropleving van de traditie van de lokale en regionale geschiedbeoefening waaraan Maïka refereerde. Hij wees er tegelijkertijd op dat de plattelandsgeschiedenis ondanks haar na 1990 gedaalde academische status toch niet helemaal in elkaar is gezakt. Dat geldt zeker voor de landbouwhistorie die zich is blijven ontplooiën, zij het met een marginalisering in het universitaire onderwijs.

Het gaat ook op voor de landschapsgeschiedenis, die als eigentijdse variant van de historische geografie al enige tijd aan een indrukwekkende opmars bezig is. Los daarvan ligt er zeker een uitdaging om de plattelandsgeschiedenis beter aan bod te laten komen in historiografische debatten. Dat is dan niet alleen om de macrowereld in de microkosmos te kunnen vangen. Maar ook vanuit de overweging dat grote ‘historische verhalen’ altijd gebaseerd blijven op de levens van de mannen en vrouwen die zich afspeelden tegen de achtergrond van lokale samenlevingen en binnen de sociale gemeenschappen van gehucht, dorp, streek en ook stad.

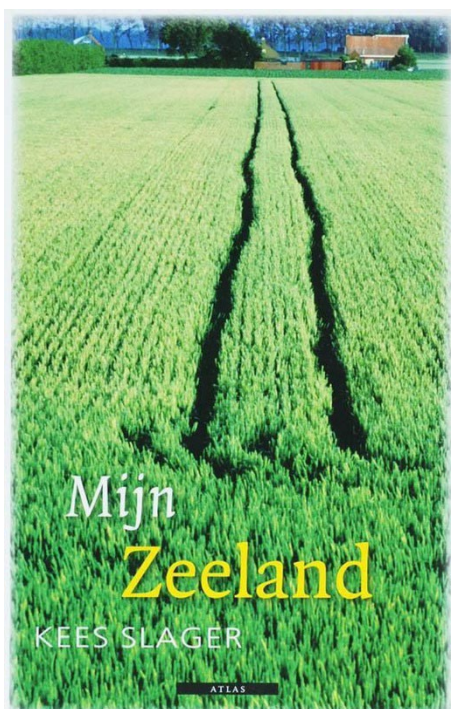
Ook hij waarschuwde dat ongetrainde nieuwkomers problemen kunnen hebben om comparatief snel goede stappen te kunnen zetten. Los van de benodigde expertise mag daarbij benadrukt worden dat het platteland in de Nederlanden altijd uiterst divers is geweest en ook zoveel transitie heeft doorgemaakt dat het soms moeilijk is er door de bomen het bos nog in te zien. Het is nooit een onbeweeglijk en conservatief boerenland geweest waar de tijd stil stond. Bedenk alleen maar dat de Lage Landen voor meer dan de helft uit inklinkende veenbodems hebben bestaan die zich eerst leenden voor akkerbouw, vervolgens voor hooiwinning, zoutproductie, turfgraverij, vogel- en visvangst, en weer akkerland na droogmaking met molengangen, om soms te worden vol gezet met groente- en bloemenkassen, en zelfs ook datacenters. Alle keren weer moesten de gebruikers zich er inventief met hun woningen, kerken, kroegen en partijen op instellen. Als er – anders dan de historici van de Annales-school ooit bedachten – één kenmerk op van toepassing is, dan is het wel dat van de veranderlijkheid. Om die redenen doet de beginnende onderzoeker er per regio en plaats verstandig aan zo snel mogelijk het landschap, de productieverhoudingen, de

ontwikkeling der machtspartijen en de religieuze infrastructuur te doorgronden. Daarvoor zijn allerlei oude en nieuwere hulpmiddelen beschikbaar, ook van digitale aard, zoals het HisGIS met kartering van het oudste kadaster als de eerste Big Data van de Nederlanden.

In het gesprek met de toehoorders, grotendeels afkomstig uit de erfgoed- en archiefwereld, ging het vooral over het hardnekkige, door stedelingen uitgevende perceptie van onveranderlijkheid en armoede op het platteland. In de kern is dat natuurlijk al heel oud, al lijkt het wel gevoed door de conjuncturele cycli in de landbouw, waarbij juist de crises het beeld en zelfbeeld van getroffen generaties negatief hebben beïnvloed, zonder dat het welvaartssucces van de opgaande tijd blijvend indruk op de niet-plattelanders maakte.

Oral history

In de tweede sessie stonden de ontwikkeling en 'best practices' van de mondelinge geschiedenis centraal. **Anne Petterson** wees op de uitgebreide collectie geluidsfragmenten van het Meertensinstituut uit de jaren vijftig. Die zijn gemaakt om dialectstudies en de volkskunde te dienen. Maar ze geven daarbij veel informatie over het leven en de gebruiken op het platteland, al moet de historicus er wel kien op zijn deze uit de antwoorden op de taalkundige vragen te destilleren.

Interessant was ook het aanhoren van vraaggesprekken met Zeeuwse landarbeiders uit de jaren zeventig door de sociaalhistoricus en *oral history*-pionier Kees Slager. Bijvoorbeeld over het krachten slopende vlas uit de grond trekken, dat open handen en zware rugklachten opleverde. Opvallend was wel dat de vrouwen er nauwelijks in naar voren kwamen terwijl die toch ook een groot aandeel in velerlei soorten landarbeid hadden. In elk geval konden er naar aanleiding van deze geluidsbronnen tal van thema's over deze aanpak naar voren worden gebracht. Bijvoorbeeld over het anonimiseren van de namen der geïnterviewden, of over de techniek om achter vanzelfsprekendheden te komen die voor buitenstaanders niet meteen te vatten zijn. Machtsverhoudingen bijvoorbeeld. Wat vertelden de respondenten wel en wat verzwegen ze of gingen er snel aan voorbij?

Arjan Nobel, die als docent publieksgeschiedenis bij een werkcollege over het reilen en zeilen van een groot landbouwbedrijf in de Hoeksche Waard de deelnemers op pad had gestuurd, benadrukte in dit verband het belang van een goede instructie alsook van het nut van voorbesprekingen en nazorg. Niet iedere ondervraagde liet en laat tegenover Amsterdamse studenten altijd het achterste van zijn of haar tong zien. En Watersnood-emoties werden niet of amper ter sprake gebracht.

Anne-Goaitske Breteler, die bij Arjan geschiedenis studeerde maar ook antropologisch opgeleid is, zoekt het daarom bij het maken van podcasts en het schrijven van publicatieboeken steeds in een intensieve samenwerking met de respondenten. ‘Shared authority’ wordt dat genoemd. Ze demonstreerde dit aan de hand van verhalen over walvisvaarders uit Noordoost-Friese dorpen die kort na de oorlog met de Willem Barentz naar de Zuidelijke IJszee zijn gevaren. Dit laatste soms met tragische ervaringen betreffende – als bijkomstigheden afgedane - dodelijke ongelukken van stokers als gevolg van ontploffende ketels op al te hard aangestookte harpoenschepen. Wie er erover zou willen twisten of het daarbij dan ook nog over plattelandsgeschiedenis gaat, mag bedenken dat het globale en lokale hier op treffende wijze in elkaar verstrengeld zijn geraakt. ‘Glocalization’ dus, ook in de Nieuwe Plattelandsgeschiedenis.

Hans Mol